

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 506-519.
|| Geliş Tarihi-Received: 10.05.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 06.06.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1295358

Gelenek, Tabu ve Şehirleşme Ekseninde Tokat Yöresi Sıraçları

Tokat Region Sıraç's in the Context of Tradition, Taboo and Urbanization

Alirıza KOÇAK*

Öz

Türk kültürünün önemli parçalarından olan Alevilik Anadolu ve Balkan coğrafyalarında farklı kültürel topluluklar meydana getirmiştir. Tokat, bu inanç topluluğunun nüfus bakımından yoğun olduğu bir bölgedir. Zile'ye bağlı Acısu köyünde bulunan Anşa Bacı dergâhına intisap etmiş olan Sıraçlar Anadolu'da kadim Türk kültürünün izlerinin halen yakın zamana kadar canlı şekilde yaşatan bir topluluktur. Bu çalışma ile Sıraçların kapalı toplumsal yapıları dolayısıyla koruyarak yirminci yüzyıla kadar taşıdıkları kültürel niteliklerinin modern hayat şartları nedeniyle ne şekilde değiştiği ortaya konulacaktır.

Çalışma, Sigmung Freud tarafından Polenezya yerlilerinin toplumsal yaşamını tetkik etmek için kullanılmış olan tabu kavramı ve şehirleşmeye bağlı kültürel değişimler çerçevesinde Sıraçların geleneksel hayat tarzlarında meydana gelen değişimi evlilik ve ölüm ritüellerine dair uygulama ve inançlar bağlamında ele almaktadır.

Araştırma, bölgedeki Sıraç topluluğunun inanç merkezi olan Tokat ili Zile İlçesi Acısu köyü merkeze alınarak alan araştırmasıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada otantik Sıraç kültürü halen köyde yaşayan Sıraç babaları ve köy halkından derlenirken modern hayatın geleneksel toplum yapısına etkileri konusunda şehrin kültürel habitatında yaşamakta olan Sıraçların görüşleri araştırılmaya dahil edilmiştir.

Sonuç olarak Sıraçların kapalı toplum yapısı içerisinde yüzlerce yıl korudukları gelenek ve inanç unsurlarının kente göç ve dış dünya ile kurulan mecburi bağ neticesinde değişmeye ve bu kültürün otantik halini kaybetmeye başladığı tespit edilmiş; bu kültürün hangi unsurlarının tespit edilmesi gerektiğine dair değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevlik, Sıraç, kentleşme, tabu, kültürel değişim.

Abstract

Alevism, which is one of the important parts of Turkish culture, has created different cultural communities in the Anatolian and Balkan geographies. Tokat is a region where this belief community is densely populated. Sıraçlar, who joined the Anşa Bacı convent in Acısu village of Zile, is a community that still keeps the cultural traces of ancient Turkish culture alive in Anatolia until recently. With this study, it will be revealed how the cultural qualities of Sıraç, which they preserved until the twentieth century, due to their closed social structure, have changed due to modern life conditions.

* Doktora öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun/Türkiye, e-posta: alirizakocak@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-3017-5034.

The study deals with the concept of taboo, which was used by Sigmung Freud to examine the social life of the Polynesian natives, and the change in the traditional lifestyles of the Sıraç within the framework of cultural changes due to urbanization, in the context of practices and beliefs about marriage and death rituals.

The research was carried out with field research by taking Acısu village of Zile District of Tokat province, which is the belief center of the Sıraç community in the region. In the research, while the authentic Sıraç culture was compiled from the Sıraç fathers and village people still living in the village, the views of Sıraç living in the cultural habitat of the city on the effects of modern life on the traditional social structure were included in the research.

As a result, it has been determined that the tradition and belief elements that Sıraç have preserved for hundreds of years within the closed society structure have begun to change as a result of migration to the city and the forced bond established with the outside world, and this culture has begun to lose its authentic form; Evaluations were made about which elements of this culture should be determined.

Keywords: Alevism, Sıraç, urbanization, taboo, cultural change.

Giriş

Alevîlik, Anadolu'da Türk kültürünün önemli parçalarından biri olarak yüzyıllardır toplumsal hayatı etkilemiştir. Alevî-Bektaşî kültürü, inanç esaslarının farklı kaynakların sentezi ile ortaya çıktığı iddiasıyla Fuad Köprülü gibi araştırmacılar tarafından heterodoks olarak nitelenmiştir. Köprülü; Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'da Türk tasavvuf cereyanı oluşurken ortaya çıkan, eski baksı-kamların hatıralarını İslamî şekil altında yaşatan ve Oğuz boylarına İslamiyet'in eski milli ananelere uygun "şekl-i muharrefini" anlatan "Türkmen babalarına" bağlı olduğunu savunmakta ve günümüzdeki Tahtacılar, Çepniler gibi bütün Anadolu Kızılbaşlarının kökeninde de Türkmen babalarının olduğunu eklemektedir (2012, s. 29-43). "Türkmen topluluklarının Anadolu sahanına göç etmeden önce tanıştıkları Gök Tanrı Dini ve bu eksende Kamizm, Budizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık, Musevilik, Maniheizm gibi inançların oluşturduğu senkretik kültür ortamı Anadolu Aleviliğinin (Alevî-Bektaşî) inanç ve kültür dünyası hususunda önemli izler taşımaktadır" (Şişman ve Şahin, 2019, s. 44). Alevî kültürünün bu farklı kaynaklardan neşet etmesi, yazılı kaynakları olsa da genel olarak sözlü kültür içinde gelişip yayılması gibi nitelikleri haiz olması, Anadolu Aleviliğinde bölgeler arasında farklı inanç unsurları ve gündelik hayat pratiklerin ortaya çıkması sonucunu beraberinde getirmiştir.

Çalışmaya konu olan Sıraç topluluğu, inanç temelleri açısından Hubuyar ocağına bağlıdır. Topluluğun manevi lideri, Tokat ili Zile ilçesi Acısu köyünde medfun bulunan Anşa Bacı'dır. Onun mistik karakteri etrafında oluşmuş aynı köydeki dergâh da halen bölge Sıraçları için bir dini merkez görevini sürdürmektedir.

Çalışmada, Alevî topluluğunun yöre halkı tarafından "Sıraç" olarak adlandırılan ve Tokat'ın Zile ilçesine bağlı Acısu köyündeki dergâha intisap etmiş olanları ile yapılan görüşmelerle elde edilen veriler ışığında, bu "dergâhın yolunu sürdüren topluluğun" geleneksel yaşam tarzının günümüz toplumsal şartlarında geçirdiği değişim ele alınacaktır.¹

Sıraçlar hakkında yapılan çalışmalar sınırlı sayıda olsa da son yıllarda bu topluluğun kültürel değerleri ve oluşumu üzerine incelemeler yapan araştırmacılar artmaya başlamıştır. Topluluk hakkında yapılan önemli çalışmalardan biri Prof. Dr. İlkey Şahin'e aittir. Uzmanlık alanı Sosyoloji olan Şahin, topluluğun ortaya çıkışını ve zaman

¹ Çalışma kapsamında bilgi ve görüşlerinden yararlanan bazı kaynak kişiler, topluluğun kendini dış dünyaya kapatan yaşam tarzı ve doğabilecek tepkiler nedeniyle isimlerinin saklı tutulmasını istemişlerdir. Makalede bu isteğe uyularak görüşme kayıtları ve isimler saklı tutulmuş, isminin açıklanmasını istemeyen kaynak kişiler "Kk" kısaltması ile numaralandırılarak yazıya aktarılmıştır.

içinde merkezi otoriteyle mücadele ederek yerel bir klik olarak var oluşunu W. Turner'in sosyal drama anlayışı ekseninde ele almıştır (Şahin, 2019). Sıraçlar hakkında yapılmış diğer bir çalışma da Güven Karaköse tarafından hazırlanmış olan Sıraç kültüründeki ölüme dair gelenek ve uygulamaların incelendiği yüksek lisans tezidir. İlgili çalışmada, Sıraçların ölüm âdetlerine ilişkin en dikkat çekici husus olan cenazenin kefen yerine kıyafetle defnedilmesi yüzeysel şekilde ele alınmıştır. Bu durumda, kaynak kişilerin özellikle bu konu hakkında çekimser kalmaları, dışarıdan gelen araştırmacılara topluluğun tüm sırlarını açmak istememeleri etkili olmaktadır. Bununla birlikte Karaköse, Sıraçlara dair ölüm öncesi ve sonrası uygulamaları kaynak kişilerden mümkün olduğunca detaylı şekilde derlemiştir, çalışma bu niteliği ile Sıraçlar, cenazelerde okunan düvazımam metinleri ve Anadolu'da ölüm fenomenine dair yapılacak çalışmalar açısından iyi bir kaynaktır (Karaköse, 2019). Ali Selçuk'un Sıraçların merkezi otoriteyle mücadelesinin tarihsel arka planını anlattığı makalesi, bu topluluğa dair yapılan çalışmalar arasında Osmanlı arşivlerinin doğrudan kullanılmasıyla öne çıkmaktadır. Selçuk, Osmanlı yönetiminin olası bir Kızılbaş isyanını önlemek adına Anşa Bacı ve ona intisap etmiş bölge halkına nasıl müdahale edildiğini, bölgeden gelen resmi raporlar ve Anşa Bacı'nın da içinde bulunduğu resmî sorgu kayıtlarından hareketle açıklamaktadır (2012, s. 170-185).

Bulgular:

Sıraç tabiri, Anadolu Aleviliği içerisinde özellikle Tokat-Sivas bölgesinde yaygın şekilde bulunan bir alt topluluğu ifade etmektedir. Bilindiği üzere Alevî terimi, kendini Hz. Ali ve Ehlibeyt yoluna adanmış kişilerin mensup olduğu inanç sistemini ifade etmektedir. Alevîlik konusunda Türkiye'de yapılmış bazı önemli çalışmalarda bu inanç sistemi şöyle tanımlanmaktadır:

Arapçada, "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait" anlamlarına gelen Alevî, İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise, Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak" anlamlarında kullanılmıştır (Fırlı, 1996, s. 7). İslam tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hazreti Ali'yi sevmek ve saymak, Aleviyet, Alevîlik kelimeleri ile ifade edilmiştir. Hz. Ali'yi sevene Alevî denilmiştir. Bu sevginin normal ve makul ölçülerde olanının yanında, derece derece Hz. Ali'yi tanrılaşmaya ulaştıracak kadar marazi şekilleri de mevcut bulunmuş ve bulunmaktadır. Bu sevgi ve saygı çok hallerde ehl-i beyt sevgi ve saygısı ile bir arada yürümektedir (Eröz, 1990, s. 3).

Alevî sözcüğünün yanında halk arasında Kızılbaş, Bektaşî gibi adlandırmalar da Alevîleri anlatmak için kullanılmaktadır. Bu terimlerin birbirinin muadili olarak kullanılması sonucu bazı yanlışlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu yanlışlardan biri de çalışmaya konu olan Sıraçlar nezdinde ortaya çıkmıştır. Sıraç tabirinin bazı araştırmacılar tarafından Tokat bölgesinde yaşayan Alevî topluluğunun tamamını ifade edecek şekilde kullanıldığı da görülmektedir. Oysa bölgede yaşayan Alevî kökenli topluluk; homojen bir dağılım göstermemekte, çeşitli alt inanç gruplarına ayrılmaktadır. Bu alt gruplar, Alevî inancında önemli yer tutan "ocak" kavramı ile ilişkilidir.

Alevîlikte "ocak" terimi, dinsel hizmetleri gören dedelerin aileleri ve bu aileler çevresinde oluşan organizasyonu ifade etmektedir (Ünlü, 2013, s. 77). Ocaklar, Alevî-Kızılbaş topluluklarının inanç boyutuyla bağlandığı, yılın belli dönemlerinde bu toplulukların görgüsünü ve sorgusunu yapmakla yükümlü olan, toplumu aydınlatma, sorunları çözme ve yönlendirme sorumluluğunu taşıyan, toplumun düşünce, bilinç/inanç ve kültür dünyasını sürekli geliştiren ve anlamlı kılan, merkezi yapının oluşturduğu kurumlardan kendisini soyutlamış, bu topluluklarda çeşitli yaptırım, yol ve yöntemlerle toplumsal ilişki ve işleyişin düzenli yürümesini sağlayan -ya da bir deyişle aksamasını

engelleyen kurumlardır (Avcı, 2008, s. 78). Doğal olarak toplulukların kurumsal yapı ve kurumsal meşrutiyeti ocaklar üzerinden kabul edilmektedir. Ocak yapısı bireysel yapı yerine grup kimliği üzerine kuruludur. Bireyin tercihlerine bırakılan alanlar grubun oluşturduğu öğretiye sahiptir. Buna göre birey üyesi olacağı grubun her halini aşama aşama görür, tecrübe ederek gelişir ve sonunda üye olur. Doğrusu bütün süreçler üyeliğe dair farkındalık oluşturur ve her bir üye gruba dahil olma süreçlerini sorunsuz geçirecek sorumlulukları kabullenir. Doğal olarak birey, grubun dışında kalamaz ve grubun temel prensiplerini yıkıp çıkamaz (Taşgın, 2014, s. 154).

Ocakların bu yapısı nedeniyle Aleviler, dinî ve sosyal hayatlarını bağlı oldukları ocakların kaidelerine göre yaşama zorunluluğunu taşımaktadır. Bu durum Alevilerin toplumun diğer kültürel gruplarından ayrışmasını sağlamasının yanında kendi içlerinde dahi gruplaşmalara neden olmuştur. Sıraçlar, bu farklılaşmanın doğurduğu alt gruplardan biridir. Sıraç sözcüğü, genel olarak Sivas'ta bulunan "Hubyar Sultan Ocağına" bağlı Alevileri anlatmak için kullanılmaktadır. Tokat bölgesinde ise halk arasında, çeşitli köylerde ve şehir merkezlerinde yerleşik halde bulunan, inanç olarak Tokat'ın Zile ilçesi Acısu köyündeki Veli Baba, Anşa Bacı dergâhına bağlı olan kişileri ifade etmektedir. Tokat ve özellikle Zile yöresinde Sıraç topluluğunu ifade etmek için "aşiret" sözcüğü de kullanılmaktadır. Zile Sıraçları, "Anşa Bacılılar" olarak da anılmaktadır.

Anadolu Aleviliği içerisinde Anşa Bacılılar olarak bilinen topluluk, 19. Yüzyılda Zile'nin Acısu köyünde yaşamış olan Anşa Bacı adındaki karizmatik lidere nispetle bu adla anılmaktadır. Anşa Bacılılar, kendi ocak sistemlerini yapılaştırmadan önceki dönemlerde Hubyar Ocağı'na bağlı "Sıraç Alevi Topluluğu" içinde yer almaktadır. Ancak Anşa Bacılılar 19. yüzyılın ilk yarısında Sünnileştikleri gerekçesiyle Hubyar Ocağı'na ve Hubyar Dedelerine tabiiyetlerine son vermiş, kendilerini bağımsız ocak ilan etmişlerdir (Selçuk, 2012, s. 170).

Bu durum, Acısu köyünde gerçekleştirilen görüşmelerde Osmanlı Devleti'nin, bölgedeki Alevî dedelerini sistemli bir eğitimle Sünnî inanç sistemine çekmesi sonucu "yolun" bozulmaya başlamasına karşılık olarak bugün Acısu köyünde medfun olan Veli Baba'nın devlete ve dedelere başkaldırması ve kendine ait bir "yol" sürmeye başlaması şeklinde ifade edilmiştir (Kk 1). İnanışa göre Veli Baba ve eşi Anşa Bacı kendilerine göre esas Aleviliği temsil ettiğini düşündükleri bir sistem oluşturmuş ve bölgedeki Sıraç köylerinde yaşayanları kendi yanlarına çekmişlerdir. Günümüzde Tokat bölgesinde yaşayan Sıraç köylerinin çoğu bu yolu takip etmektedir. Sıraçların dinî önderliğini Veli Baba ve Anşa Bacı'nın soyundan gelen "babalar" üstlenmiştir. Kaynak kişinin ifade ettiğine göre Veli Baba olarak anılan zat, Hubyar Sultan soyundan gelmediği yani şeceresinde din ulularıyla kendi arasında kan bağı kuramadığı için kendisine dede demek yerine "baba" demeyi tercih etmiştir (Kk 1). Tokat yöresi Alevileri üzerine çalışmalar yapmış olan Prof. Dr. Cenksu Üçer "Sırrıcılar, Babacılar" sözcükleriyle ifade ettiği topluluğun inanç temellerini şu şekilde özetlemektedir: "*Her nebiye vahiy, her veliye ilham kaidesini prensip edinen, Nebi'nin yoluna hizmet edene ilham geleceğine ve insanlar arasında soy-sop üstünlüğünden ziyade zahir ya da bâtin bilgi sahibi olmanın önemli bir ayrıcalık olduğuna inanan, insanlığa öncelik veren bir gruptur*" (2010, s. 190). Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus da günümüzde Sıraçların anlattığı yukarıdaki anekdota ve kaynak kişilerin ifadeleriyle Sünnî inançlara yaklaşmamak için Kur'an-ı Kerim'den uzak durmalarına rağmen Anşa Bacı'nın mezar taşında çalışmanın eklerindeki resimlerde de görülebileceği gibi ayetlere yer verilmiş olmasıdır.

Alevi topluluklar, inançlarının heterodoks yapısı ve küçük grupların dinî lideri konumunda bulunan dede veya babaların önderliğinde oluşan sosyal yapılarıyla dışa kapalı bir toplumsal yapı oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı'dan Cumhuriyet'in

yakın dönemlerine kadar yaşanan sosyal çatışmaların da bu grubun içe kapanık yaşam tarzını pekiştirdiği düşünülebilir. Dış etkilere ve dışarıdan katılıma kapalı olan bu yaşam tarzı, Sıraç toplumunda oldukça kesin kurallarla günümüze kadar korunmaya çalışılmıştır. Kendi içinde tabular oluşturan Sıraçlar, böylelikle hem inançlarını dış etkilere korumaya çalışmış hem de kendilerine göre topluluk üyelerinin güvenliğini sağlamaya çalışmışlardır. Günümüzde Sıraçlar hakkında az da olsa bilimsel çalışma yapılmıştır ancak bu inanç grubunun değişen toplumsal dinamiklerini irdeleyen bir çalışma bulunmamaktadır.

Bilindiği üzere Alevî inanç sisteminin toplumsal kuralları içerisinde “düşkünlük” önemli bir kavramdır. Alevî inancına aykırı hareket eden kişiler bu inanç topluluğu içinden dışlanarak “düşkün” ilan edilmektedir. Böylelikle hem gelenekselleşmiş yaşam ve inanç pratiklerinden hem de gündelik sosyal faaliyetlerden dışlanmış olurlar. Bu yolla özellikle köy ortamında yaşayan her bir birey, yaşamını devam ettirebilmek için toplumsal hayata azamî uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu durum hem inanç unsurlarının devamını sağlamak hem de topluluğun dinî lideri konumundaki dede veya babaların otoritesini arttırmaktadır. Günümüzde köyden kente göç sonucunda Alevî toplulukların cemaat bu yaşam şekilleri değişime uğramıştır.

Sıraçlar ise günümüzde içe kapanık toplum yapısını son derece katı kurallarla yaşamaya devam ettirme gayreti içerisinde. Sıraç kültürünün devamlılığı, gelenekleri son derece katı kurallarla koruyan çeşitli tabularla sağlanmaktadır. Toplumsal yaptırımlara dayalı bir kavram olan tabu, Polenazyaya yerlilerini incelediği çalışmasında Sigmund Freud tarafından şöyle tanımlanmaktadır:

Bizim için tabu sözcüğü karşıt iki anlamı içermekte, birincisi kutsal, kutsanmış, ikincisi netameli, tehlikeli, yasak, temiz olmayan anlamına gelmektedir. Polinezyacada ise tabunun karşıtı alışılmış, herkese açık anlamına gelen noa'dır. Dolayısıyla, tabuda bir yanına yaklaşılmazlık anlamı saklı yatmakta, sözcük başlıca yasaklar ve kısıtlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bizim iki kelimedenden oluşan “kutsal çekinge” sözcüğünün çokluk tabunun içerdiği anlamla örtüştüğünü görüyoruz.

Tabu kısıtlamaları, dinsel ve etik yasaklardan daha değişiktir. Bir tanrının buyruğundan kaynaklanmayıp, kendiliklerinden vardır bu yasaklar. Etik yasaklardan ayrıldıkları nokta, genel olarak kaçınmaları zorunlu görüp, bu zorunluluğu belli nedenlere dayandıran bir sistem kapsamında yer almamalarıdır. Hiçbir neden içermeyen tabu yasaklarının çıkıp geldikleri kaynak belirsizdir; bizim için anlaşılabilir nitelik taşıyıcılar da onların egemenliği altında yaşayanlar için pek doğal sayılırlar (2021, s. 53).

Sıraç topluluğu, geleneklerini Freud'un tanımında olduğu gibi kendiliğinden yasak olan ve uyulmadığı zaman bireyin toplumsal açıdan cezalandırıldığı kurallar üzerine inşa etmiştir. Sıraçların toplumsal yapısının daha da katılaştırdığı bu kurallar, zamanla çiğnenmesi mümkün olmayan tabular haline dönüşmüştür. Geleneksel hayatın hüküm sürdüğü köy ve kasaba şartlarında ortak yaşam pratiklerinin oluşumu ve yaşaması kentleşmiş modern topluluklara göre daha kolaydır. Yüzyıllar boyu Tokat yöresinde köy yaşamını devam ettirmiş olan Sıraç topluluğu için günlük hayatın ortak alanlarına dair geleneksel pratikler zamanla birer tabunun parçası haline gelmiştir.

Sıraçların Evlilik Gelenekleri:

Dış dünyaya kapalı yaşayan Sıraç kültüründe özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemlerine dair farklı geleneksel uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar içerisinde bir diğer kültürel toplulukla bağ kurulmasını gerektirebilecek olan evlilik ve ölüm geleneklerinin değişimi çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Geçiş dönemleri, bireylerin toplumsal yaşantısında farklılık oluşturan ve toplumsal statüsünü değiştiren

geleneksel uygulamalar bütünüdür. Doğum, askerlik, evlilik ve ölüm Türk toplum yapısı içinde kendine has geleneksel pratikleriyle işleyen süreçlerdir. Yöreden yöreye gerçekleştirilen uygulamalar farklılık gösterse de temel çerçeve ve bu olguların ritüellerle desteklenmesi her bölgede görülmektedir.

Sıraç toplumunun tabularıyla karşılaşılın ilk nokta evlilik ve aile kurumunun oluşumudur. Aile, toplumun en küçük gelenek taşıyıcı birimi olarak inanç ve uygulamaların sonraki nesillere aktarılması konusunda kritik öneme sahiptir. Bu nedenle muhafazakâr topluluklar aile olgusuna oldukça önem vermekte ve onu her yönüyle korumaya çalışmaktadır.

Dede Korkut hikâyelerinde Bamsı Beyrek ve Banu Çiçek'in birbirlerini eş olarak seçme kriterlerinden "Davul bile dengi dengine" atasözüne kadar pek çok halk kültürü unsuru içerisinde eş seçiminin önemi ve ailenin korunmasına yönelik farklı kültüre izler bulmak mümkündür.

Sıraç toplumu, daha önce vurgulanan içe dönük yapısı ile kendini bölgedeki diğer Alevî toplulukların da dahil olduğu zümreden korumuş ve birkaç yüz yıldır kendine has kültürel kodları içinde yaşamayı başarabilmiştir. Dış etkilere ve topluluğa dışarıdan gelecek müdahalelere kapalı yaşam tarzının devamı çoğunlukla topluluk içinden evlilikle sağlanmıştır. Alanda yapılan görüşmelerde Sünnî kültürel kodları taşıyan kişilerle evlenmenin yanında çevredeki Sıraç olmayan Alevî köylerinden bir kişiyle evliliğin de uygun görülmeceği vurgulanmıştır. Bu durumun temel nedeni olarak gruplar arasında geleneklerin uyuşmazlığı gösterilmiştir (Kk 1; Kk2). Bu uygulamayla geleneksel hayat tarzını ve inançları korumak için geliştirilmiş güçlü bir tabu karışımına çıkmaktadır. Zira cemaat dışı bir evlilik yapmış olan birey cemaatin sürekliliğini sağlayan temel unsur cem ayininden çıkarılarak ortak toplumsal faaliyetlerin dışına itilmiş olacaktır. Böylece tabu kendiliğinden cezasını da oluşturmaktadır. Görüşülen diğer bir kaynak kişi ise topluluk dışından biriyle evlilik hakkında şunları söylemektedir:

"Biz çocukken henüz böyle bir evlilik yapan kimse yoktu. Dışardan evlenenlere bugün de sıcak bakılmaz. Bunun sebebi kendini üstün görmek değildir. Bektaşiler (diğer Alevîler) Sünniliğe (tarih boyunca) yakın durmuştur. Biz direnmişiz. Bu tavır gelenekleri yaşatmak ve dışardan gelen horlanmalar (olumsuz tepkiler) nedeniyle yapılmıştır" (Kk, 8). Aile kuracak olan çiftin geleneklerin izin vermemesine rağmen kaçarak evlenmesi durumunda sadece genç kız değil, ailesi de düşkün ilan edilerek toplumsal hayattan dışlanır. Günümüzde bir Sıraç erkeğin topluluk dışından bir kadınla evlenmesi ise hor görülmemektedir (Kk 9).

Sıraç topluluğunun cemaat tarzı, dışa kapalı yaşamı dolayısıyla evlilik hakkında oluşturduğu bu toplumsal normlar ve cezalar; kendi içerisinde tutarlı bir bütün oluşturmuştur. Fakat Türkiye'nin yaşadığı hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı etkileşimle yerel kültürler hızlı bir değişime uğramıştır. Bu değişim süreci günümüzde internetin yaygınlaşması ve sosyal medyanın gelişmesiyle farklı bir boyut daha kazanmıştır. Artık bireyler kırdan kente göçmeden veya taşradan büyükşehirler taşınmadan da kolayca farklı kültürel bağlar kurabilmekte, toplumun kültürel homojenleşme süreci hiç olmadığı kadar hızlı işlemektedir. Geleneksel pratiklerin doğurduğu toplumsal süreçler de bu değişimle sosyolojik geçerliliğini yitirmektedir.

Büyükşehirlerde geleneklere dayalı cemaat hayatının dışına çıkan Sıraçlar, sosyal yaptırımlarla karşılaşmadıkları için topluluk mensupları günümüzde farklı kültürel kodlara sahip kişilerle de evlenebilmektedir. Cemaat tarzı birlikte yaşam pratiklerinden uzak kent şartları altında cem ayinin görgü², düşkünlük gibi kontrol mekanizmaları devre

² Görgü cemi, Alevî kültüründeki "dara çekme" uygulamasının Sıraç topluluğundaki karşılığı olarak görülmektedir. "Tasavvuf düşüncesinde günahlar, özellikle de 'kul hakkı' dervişin manevî ilerleyişine engel

dışı kalmış ve Sıraç kültürünün geleneksel yaşam tarzı değişime uğramıştır. Cem ayini ve diğer sosyal pratiklerden dışlanma gibi yaptırımlardan uzaklaşmış olan kentli Sıraçlar hem birey hem de aile bazında topluluk dışından kişi ve gruplarla etkileşim kurabilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi günümüz şartlarında cemaat dışından bir Sünni veya Alevî ile evlilik yapmak normal karşılanmaktadır. Bu açıdan kültürün oluşturduğu tabu cezai işlevini kaybetmiş ve bunun neticesinde geleneksel yaşam tarzı çözülmeye uğramıştır.

Sıraçlar ve Ölüme Dair Gelenekleri

Tokat yöresi Sıraçları için kentleşme sürecinin sona erdirmeye başladığı önemli bir geleneksel ritüel de ölüm ve onun etrafında oluşan pratiklerdir. Ölüm; bütün dünya için kaçınılmaz bir olgu olmasının yanında insanlık için önemli de bir ortaklıktır; çeşitli kültürlerde farklı şekillerde algılanmış, farklı inanç ve uygulamaların doğuşuna neden olmuştur. İnsanın ölüm karşısında yaşadığı çaresizlik, kaybedilenin doğurduğu üzüntü ve endişe hem kaybı yaşayan kişilerin rahatlamasına hem de ölü için çeşitli iyiliklere vesile olduğu düşünülen pek çok farklı uygulamanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Ölüme dair uygulamaların temelinde ölü bedeni arındırmak, ruhun mutlu ve huzurlu olmasına yardım edebilmek gibi düşüncelerin eski uygarlıklardan bu yana süregeldiği bilinmektedir. Pek çok kültürde ölüm bir son değil geçiş merhalesidir, biyolojik hayatı son bulan kişi farklı bir hayata geçiş yapmaktadır. Bu inanışa semavî dinlerin yanında diğer dinî inanç sistemlerinde de rastlamak mümkündür. Cenaze töreni ve sonrasına yüzlerce farklı uygulamanın olduğu dünyada, aynı semavî dine mensup farklı milletlerin bazı ortak pratiklerin yanında millî kültürden kaynaklı farklı uygulamalar gerçekleştirdiği bilinmektedir. Sözelimi, Müslümanlar için ölümün manası, ölünün kutsiyeti ve ölüm sonrası defin işlemi ortaklık sergilerken kabir şekli, defin öncesi ve sonrası uygulamalar, ölünün ardından düzenlenen törenler gibi pratikler milletlere hatta şehirlere göre dahi farklılaşabilmektedir.

Ölüm, Türk kültüründe eski dönemlerden bu yana önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ata yurdu Orta Asya'da bulunan arkeolojik kalıntılar ve eski kaynaklardan öğrenilen bilgiler Türk milletinin İslam öncesi dönemden beri ölüm ve ölümler ile ilgili çeşitli inanışlar ve uygulamalar geliştirdiğini, ölüm karşısında takınılan tutumun zamanla çeşitli ritüellere dönüştüğünü göstermektedir.

Abdülkadir İnan'ın çeşitli kaynaklardan aktardığına göre eski dönemlerde Türkler ölümlerine önem verir, onlar için çeşitli şekillerde törenler düzenlerlerdi. Hunlar ölümlerini iki katlı gümüş veya altın işlemeli bir kumaşla örtülü tabutla defnetmekteydiler. Göktürkler ise ölüyü bir çadıra koyar ve çadır önünde koyun, at vb. hayvanları keserler; ölünün yakınları at üzerinde çadırın etrafını yedi defa dolaşır, bıçaklarla yüzlerini keserlerdi. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerlerdi (1986, s. 177). Örneklerden de görüldüğü gibi eski Türkler ölüye özel bir önem vermekte, saygı göstermekte ve ölen kişi ile eşyalarını da gömmekteydiler. Bu durum ölümün bir son değil yeni bir hayata geçiş olarak algılandığının göstergesidir. Günümüzde çeşitli

olarak görülmektedir. Dâr sırasında, bir anlamda günahların toplum huzurunda ortaya çıkartılarak 'kul hakkı' ile alakalı olanların hak sahibi tarafından affedilmesi sağlanmış olur (...) Tarikatın herhangi bir üyesi suç işlediğinde, meydan odasına çağırılarak sorgulanır. Gerekirse ceza verilir. Ceza vermek işine, 'dara çekmek' adı verilir (...) Alevî- Bektaşî geleneğinde hayatta olan talib ve dervişler dara çekilmez. Hakk'a yürüyen muhib, tâlib, derviş, dede, baba veya dedebaba için de dâr çekilir" (Eğri, 2007, s. 24-25). Bu işlemin araştırmanın gerçekleştirildiği Sıraç köylerinde sadece hayatta olan talipler için yılda bir defa düzenlendiği tespit edilmiştir. Bununla beraber iki tören işlev açısından benzer olsa da Alevî darında Kur'an- Kerim okunması gibi uygulamalar Sıraçların görgü ceminden farklıdır.

nitelikleri ve temelinde bulunan inanç unsurları değişmiş olsa da Türk kültüründe ölüm ve ölüye dair geleneksel uygulamaların süregeldiği görülmektedir. Araştırmaya konu olan “Anşa Bacılı Sıraçların” ölümle ilgili gelenekleri de buna örnek oluşturabilecek niteliktedir.

Ölüme dair kültürel çalışmalar; genellikle ölüm öncesi, ölüm anı ve sonrasını kapsayacak şekilde gerçekleştirilmekte ve bölgelere göre farklılık gösteren çeşitli inanç ve uygulamalar ortaya konulmaktadır. Sıraçların bu çalışmaya konu olmasını sağlayan durum ise ölünün defne hazırlanması, defin töreni ve sonrasında görülen farklı uygulamalardır. Bu nedenle araştırma özellikle bu aşama üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ölüme dair gelenek ve inanışlarla ilgili başlıklardan ilki ölüm öncesi, ölümü düşündüren olay ve durumlar ile kaçınmalardan oluşur. Sıraç kültürünün ölüm öncesine dair inanç unsurlarında zayıflama olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle topluluğun inanç önderi olan babalarla yapılan görüşmede ölümü düşündüren durumların günümüzde geçerliliğinin kalmadığı görülmüştür. Kaynak kişi, yaşı genç olmasa da “baykuşun veya görülen rüyanın ölüm habercisi olması” gibi inançları “batıl inanç” olarak nitelendirmiş, eskiden bunlara inanların olduğunu ancak günümüzde bu durumun ortadan kalktığını belirtmiştir (Kk 2).

Ova üzerinde kurulu olan Zile ilçesinin köylerinden bir kısmı dağ köyü hüviyetindedir. Sıraç köyü olarak bilinenler de genellikle dağlık bölgelerde olanlardır. Bu durum, ulaşım ve iletişim araçlarının henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde topluluğun yabancılarla etkileşimini engellemiştir. Sıraçların yakın zamana kadar kendi inanç ve yaşamlarını yabancılara göstermekten hatta bölgede yaşayan diğer Alevî topluluklarla dahi karışmaktan imtina ettikleri de görülmektedir. Bu köylerde dedeler veya köyde kendilerinin yerine bıraktıkları “sofular³” hazır bulunamadığında cenaze işleri çevredeki Alevî köylerden gelen Alevî “hocalar” tarafından gerçekleştirilmektedir (Kk 3). Bu durum görüldüğü köylerde Sıraçlara ait cenaze geleneklerini zayıflatmaya başlamıştır. Alanda görüşülen kaynak kişilerin komşu Alevî köylerde dinî ritüelleri yönetenler için “hoca” tabirini kullanmaları, Sıraçların diğer Alevî toplulukların Sünnileştiklerine dair görüşlerinin bir tezahürü olarak dikkat çekmektedir.

Araştırma sırasında Sıraç köylerinde cenazenin İslamî geleneklere göre yıkandığı, bu işin ölenin cinsiyetine göre kadın veya erkek tarafından gerçekleştirildiği ve yıkama sırasında herhangi bir güzel kokulu madde kullanılmadığı görülmüştür. Sıradan halktan taliplerin yıkandığı, sırrı-ı hakikate erebilmiş babalar öldüğünde ise gönlünün temizliğinden dolayı cenazenin yıkanmayabileceği ancak günümüz şartlarında oluşan sosyolojik yapı nedeniyle böyle kişilerin bulunamayacağı vurgulanmıştır. (Kk 2) Kaynak kişi, bu durumun sebepleri arasında hem şehirle olan etkileşim sonucunda babaların da kusurlar işleyebilecek olmasını hem de birinci dereceden yakınları şehirlerde yaşayan babaların evlatları dolayısıyla çeşitli tabularla bağlantılı olabilmelerini saymaktadır. Çocuğu topluluk dışından bir evlilik yapan kişinin “yol düşkünü” sayılması gibi evladının gerçekleştirdiği yanlış davranışlar talibin ruhsal tekamülünde olumsuz etkiye sahiptir. Böylece topluluğa mensup anne babalar, maddi yaşamda sosyal ilişkileri açısından olduğu gibi manevi olarak da çocuklarının gerçekleştirdiği olumsuz davranış ve ilişkilerden sorumlu hale gelmektedir.

³ Sofu, Sıraç köylerinde köyün dini işlerini yürüten babaların vekâlet vererek yetkilendirdiği, babaların yokluğunda cenaze gibi işleri gerçekleştiren, baba/dede köye geldiğinde ise ona yardımcı olan kişilerdir. Sofuların ailesi de köy halkına örnek olacak karakterde olmalıdır. Sofuların eşlerine “eci” denilmekte, eciler köy kadınlarına cem vb. ayinler için önderlik etmektedir.

Ölünün defnedilmeye hazırlanması ve cenaze töreni Sıraçların diğer Alevîlerden ayrıldığı noktalarıdır. Cenaze töreni içinde en dikkat çeken uygulama Sıraçların ölüleri kıyafetleriyle defnetmeleridir. Kaynak kişilerin konu hakkında bilgi verirken çekingen davrandıklarını da belirtmek gerekmektedir. Ölü yıkandıktan sonra bazı köylerde özellikle kadınların “üçbeşli” adı verilen geleneksel kıyafetleri giydirilerek, bazı köylerde ise kıyafetlerinin üzerinden kefenlenerek defnedildiği tespit edilmiştir. Günümüzde ise bu durumun özellikle merhumun vasiyeti veya yakınlarının istekleri üzerine gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Sıraç köylerinde cenaze işlerini gerçekleştiren Alevî hocalardan olan kaynak kişi de ölülerin kıyafetleri ile gömüldüğünü ancak, bu durumun giderek seyrekleştiğini belirtmiştir. Alevî hoca, şahit olduğu cenaze törenlerinde kıyafetleri giydirilen ölülerin bu kıyafetlerin üzerinden kefenlendiklerini aktarmaktadır (Kk 4). Kıyafetle defnedilmenin yanında cenaze battaniye veya yorgana sarılarak da gömülebilmektedir (Kk4-5). Günümüzde bu geleneğin değişmeye başladığı bazı köylerde ölünün kefenlendiği, kadın veya erkeğin kıyafetinin mezarda bedenine serildiği belirtilmiştir (Kk 6). Diğer bir köyde ise kadınlar, özel dikilmiş kefen şeklinde iç gömlek üzerine de üçbeşli⁴ giydirildikten sonra kefene sarılır (Kk 7).

Cenaze işlemleriyle ilgili dikkat çeken bir diğer nokta da cenazenin “düzazımam⁵” okunarak kaldırılmasıdır. Bazı sıraç köylerinde cenaze namazı kılınmamaktadır. “Acısu köyü ile Üçkaya, Karşıpınar, Karacaören köylerinde halen cenaze namazı kılınmamakta, cenazeler düvazımam okunarak defnedilmektedir” (Kk 8). Acısu köyünde baba, o yoksa yerine vekâlet eden sofı veya her ikisi de yoksa bir köy büyüğü ölü evinde, musallada ve gömüldükten sonra birer düvazımam okumaktadır. Cenaze töreni sırasında Kur’an-ı Kerim okunmamaktadır. Cenaze duası (düzazımam) okunurken kibleye dönülmektedir. (Kk 2). Alevî hocaların katıldığı cenazelerde ise köyün sofusu düvazımam okuduktan sonra Alevî hoca Kur’an okumaktadır (Kk 4). İlçe merkezinde bölgedeki diğer Alevî cemaatine mensup cenazelerde cemevlerinde dedelerin önderliğinde cenaze namazı kılınmakta ve dua edilmektedir.

Ölü; Acısu, Karacaören gibi köylerde merdiven üzerinde “cecim⁶” adı verilen el dokuması kilimlere sarılı şekilde taşınıp, mezara kibleye dönük olacak şekilde sağ yanına yatırılarak yerleştirilmektedir. Diğer köylerde ise cenazenin eskiden merdivenle taşındığı ancak günümüzde tabut kullanıldığı ifade edilmiştir. Mezar başında yapılan duada kadın erkek beraber saf tutulmakta dua okunurken çömelerek eller toprağa değdirilmektedir (Kk 2). Törene katılan köylü kadınların başları da kapalı olmalıdır. Günümüzde ölünün

⁴ Üçbeşli, bütün Sıraç köylerinde kullanılan kadınlara özgü kıyafettir. Kıyafet bir iç bir dış gömlekle kemer ve önlükten oluşmaktadır. Kıyafet renkli ve işlemelidir. Üçbeşli genellikle turuncu, kırmızı, sarı, yeşil gibi parlak renkler ile süslenmektedir. Sıraç kadınları kıyafeti günlük hayatlarında da kullanabilmekteler ancak günümüzde bu durum giderek azalmaktadır.

⁵ Düzazımam; Alevî- Bektaşî edebiyatıyla Mevlevîliğin Şems koluna bağlı şairlerin verimlerinde, on iki imamı meziyetleriyle sayan şiirleridir. Övgü için yazılan bu şiirlere düvezdeh imam, halk deyişiyle düvazman veya yalnız düva denir (Artun, 2006, s. 148).

⁶ Cecim, Sıraç köylerinde kadınların el dokuması olarak ürettikleri renkli desenler ve püsküllerle süslenmiş kilim benzeri yünlü bir kumaştır. Bu kumaş, kilim olarak kullanılmasının yanında evlerde divan örtüsü, yastık kılıfı vb. olarak da kullanılmaktadır. Gerek cecimin gerekse Sıraç kadınlarının kullandıkları üçbeşli kıyafetin renklerinde yeşil ve kırmızının ağırlığı dikkat çekmektedir. Kaynak kişiler, bu renklerin inançları doğrultusunda kıyafet ve cecime işlendiğini ve her rengin birer anlamı olduğunu ancak günümüzde bu anlamları bilen kişilerin kalmadığını belirtmişlerdir. Hem Sıraçlar hem Alevîler için temel kaynaklardan sayılan İmam Cafer-i Sadık Buyruğu’nda Sıraçların kullandığı renkler “Tac” başlığında peygamberler ve Hz. Ali’yle ilişkilendirilerek şöyle anlatılmaktadır: “Gökten kaç tane tac indi? Diye sorarlarsa, “Yedi tac indi” diye karşılık ver. Birinci Âdem Safiyullah’a ak (tac) indi. İkinci, Nuh nebiye ak (tac) indi. Üçüncü, Halil İbrahim’e kara (tac) indi. Dördüncü, Musa’ya sarı (tac) indi. Beşinci, İsa’ya gök (tac) indi. Altıncı, Hazret-i Resul’e yeşil (tac) indi. Yedinci, Emir-ül müminin Hazretleri’ne kırmızı (tac) indi (Bozkurt,2013, s. 124). (Bkz. Resim 4).

taşınması için tabut kullanılan bazı köylerde, ölünün tabuta cecime sarılarak konulduğu, mezar başında cecimden çıkartılarak gömüldüğü belirtilmiştir (Kk 3).

Sıraç geleneği, ölüyü kıyafetiyle gömmenin yanında bazı eşyaların da mezara konulması gibi uygulamaları içermektedir. Acısu köyünde ölünün sevdiği bağlama, saat vb. eşyaların vasiyeti doğrultusunda veya yakınlarının isteğiyle mezara konulabildiği diğer köylerdeyse geride kalan elbiselerinin ölüyle beraber gömülebildiği tespit edilmiştir. Elbiselerin ölüyle beraber mezara konulması konusunda görüşülen bölge halkı herhangi bir özel neden belirtmezken bunun kadim bir alışkanlığın günümüze yansımaları olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere mezara ölenin eşyalarının da konulması Türk kültürünün eski uygulamalarındandır. Roux, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Ölenle birlikte, kazılarda elde edilen bulguların yazılı belgelere göre daha doğru olarak gösterdikleri gibi, çok sayıda eşya gömülmektedir. Metinler bu konuyla ilgili olarak çeşitli nedenlerle altınlardan gümüşlerden, giysilerden, halılardan, takılardan, silahlardan, yaylardan, oklardan, kılıçlardan, sadaklardan, yemeklerden ve özellikle içkilerden, şarap ve kırmızıdan söz etmektedir” (2011, s. 284).

Aynı konuda Faruk Sümer ise Oğuzlar hakkında şunları belirtmektedir:

“Ölü gömme geleneklerine gelince, onlar ölülerini, Gök-Türkler gibi, sırtlarında elbiseleri, üzerlerinde silahları ve yanlarında diğer şahsi eşyaları ile birlikte gömüyorlardı. Ölü ev şeklinde açılan bir mezara oturtulup, eline içki dolu (her halde kırmızı) bir çamçak veriliyor ve önüne de yine içki dolu bir kap konuluyordu” (1972, s. 45). Bu türden uygulamalar araştırmacılar tarafından genel olarak ölüm sonrası hayata hazırlık mahiyetinde düşünülmüştür. Ölülerini eşyalarıyla beraber gömme uygulamasının ortaya çıkışı, ölüm sonrası hayata hazırlık düşüncesi ve ölüm sonrasına dair inançlarla ilişkili olsa da günümüz Zile Sıraçlarında karşılaşılan uygulamaların bu türden bir dayanağı kalmamıştır. Bu uygulama; günümüzde eski bir halk inancının geleneğe dönüşmüş hali olarak yaşamaktayken inanca dair kökleri tamamen unutulmuş vaziyettedir.

Ölünün defnedilmesinin ardından yapılan işlemler köylere göre bazı farklar gösterse de çoğunlukla benzerdir. Cenaze sonrası “kazma kürek aşısı” veya “yas ekmeği” denilen bir yemek verilmektedir. Bu yemek eğer varsa köydeki cem evinde yoksa ölü evinde düzenlenmektedir. Yemek için ölü yakınlarına köylü yardım etmektedir. Yaygın olarak görülen diğer hususlar “kırk mevlidi” ve “mezarın kaldırılması”dır. Mezar kaldırılma, mezarın düzenlenmesini ifade etmektedir. Mezarın kaldırılması ve kırk mevlidi esnasında ailenin maddi gücü yeterse tekrar bir yemek düzenlenmesi bu yemekte kurban kesilmesi âdeti yaygındır. Bu kurbanın koç olması tercih edilmektedir. Ölünün ardından kurban kesmek de tıpkı mezara eşyalarla birlikte defnetme gibi eski bir Türk âdetidir. *“Gömülme işi bittikten sonra, ölünün atları kesilerek yenirdi ki, bu da bütün Türk kavimlerinde görülen yağ aşısı veya ölü aşısı geleneği idi”* (Sümer, 1972:45). Sümer bu geleneğin Türkiye’de mahiyeti aynı kalmak suretiyle yaşadığını eklemektedir. Sahada tespit edilen ölü ardından kurban kesilerek köylüye ikram edilmesi uygulamasının kökenlerinin de eski Türk kültürüne dayanması da bu durumu örneklemektedir.

Ekteki resimlerde de görüleceği üzere eski mezarlar bölgeden çıkarılan taşların kendileri de Sıraç olan ustalar tarafından işlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu tür mezar taşlarında çiçek vb. çeşitli figürlerin kazınarak işlendiği bazılarında ise bu figürlerin tıpkı Sıraç kadınlarının günlük kıyafetlerinde olduğu gibi renklendirildiği görülmektedir. Kadın mezarlarında ise merhumun cinsiyetini belirtmek için ayakucundaki taş iki uçlu şekilde yapılmaktadır. Günümüzde hızlı kentleşme ve sanayileşmenin sonucu olarak bu işi yapacak usta bulunmaması nedeniyle köylerde sıradan mermer mezarlar kullanılmaya

başlanmıştır. Bu durum da kentleşmenin Sıraç kültüründe oluşturduğu değişimlerden biri olarak dikkat çekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Araştırma esnasında Sıraç toplumunun çeşitli gelenek, inanış ve uygulamalarıyla farklı alanlarda inceleme ve değerlendirmeye değer pek çok unsura sahip olduğu görülmüştür. Yüzyıllar boyu dış etkilerden uzak yaşantıları sayesinde kültürlerini değişmeden muhafaza etmiş olan Sıraçlar, günümüzde modern çağın zaruriyetleri sebebiyle geleneksel yaşantı ve kültürlerinde değişimlere maruz kalmaktadır. Sıraç topluluğunun cemiyet dışından bireylerle evlilik, cenazelere köy dışından kişilerin katılmaması gibi kendi yasak ve ceza sistemi içerisinde tabular meydana getirdikleri hususlarda dahi söz konusu tabuların aksine uygulamaların görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Özellikle büyük kentlere göçün bu grubun kültürel hayatını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Zira Sıraçlar diğer Alevî topluluklarından farklı ve katı kurallar ile yaşamaktadırlar. Diğer Alevî topluluklar çeşitli dernek veya cem evi gibi oluşumlar etrafında birleşerek dinî ritüellerini gerçekleştirebilirken hayat tarzı dışı tamamen kapalı bir cemaat yaşamını gerekli kılan Sıraç topluluğunun şehir ortamının getirdiği şartlar neticesinde geleneksel yapısını zamanla kaybetmesi kaçınılmaz görünmektedir. Nitekim evlilik âdetlerindeki değişimin yanı sıra, köy dışından katılımın olduğu cenaze törenlerinde de kendi inanç ve geleneklerinde olmayan pek çok farklı uygulamanın hayata geçtiği görülmektedir.

Zile bölgesi Sıraçlarına ait ölümle ilgili geleneklere bakıldığında, eski Türk inancının kalıntıları göze çarpmaktadır. Ölülerin kıyafetle defnedilmesi ve ölünün sevdiği eşyaların beraberinde mezara konulması, ölünün ardından düzenlenen törenlerde kurban kesilmesi yukarıda belirtildiği gibi İslamiyet öncesi Türk kültürünün yaygın uygulamalarıdır. Bu uygulamaların da şehir hayatı ve diğer kültürlerden bireylerle etkileşim sonucunda kaybolmaya başladığı tespit edilmiştir. Bu nedenle arkaik Türk kültürünün Anadolu'daki izlerinin tespiti açısından da Sıraç köylerinde halen yaşatılmakta olan geleneksel kültürün araştırmacılar tarafından bilimsel metotlarla derlenip değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Sıraçlar hakkında ilgili araştırmacıları bekleyen bir diğer husus da geleneksel mezar taşlarıdır. Bu taşların, renkleri ve desenleri tabiatın yıpratıcı etkisiyle tahrip olmaktadır. Bunun yanı sıra bölgedeki Sıraç köylerinin ortak katılımıyla düzenlenen ve katılımcı sayısı giderek azalan "Ficenk bayramı" -nisan ayı içerisinde kutlanan bahar bayramı- gibi SOKÜM öğelerinin kayıt altına alınması gerekmektedir. Tüm bu nedenlerle bölgedeki Sıraç kültürünün köydeki cemaat tarzı yaşamı tecrübe etmiş bireyler halen hayatta iken, bir an evvel son ve otantik hali ile bilimsel bir yaklaşımla kayda geçirilmesi elzemdir; ancak, topluluğun özellikle yaşamını köyde sürdüren bireylerinin dışarıdan gelen araştırmacılara kendileri hakkında bilgi vermekten imtina etmeleri çalışmalarını zorlaştırmaktadır.

Resimler

Resim 1. Anşa Bacı dergâhında medfun din ulularının kabirleri.

Resim 2. Anşa Bacı'nın mezar taşı. Taş üzerinde hicri 1309 tarihi ve "Maşaallah, mübarekullah" ifadeleriyle, Bakara Suresi'nin 153. ayetinden "Allah, mutlaka sabredenlerle beraberdir anlamındaki "İnnalâhe me'a's-sâbirîn" ifadesi görülmektedir.

Resim 3. Geleneksel Sıraç mezar taşı.

Resim 4. Geleneksel kıyafetleriyle bir Sıraç kadını. Defin işlemi de bu kıyafetle gerçekleşmektedir.

Yazılı Kaynaklar

- Artun, E. (2006). *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Avcı, A. H. (2008). Pir Sultan Ocağı. *Türk kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 46, 77-96.
- Bozkurt, F. (2013). *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Eğri, O. (2007). *Kitâb-ı Dâr*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Fıçlalı, E.R. (1996). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ankara: Selçuk Yayınları
- Freud, S. (2021). *Totem ve Tabu I*. (Çev. Kâmuran Şipal), İstanbul: Say Yay.
- Karaköse, M. (2019). *Sıraç Alevilerinde Ölüm Fenomeni*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Köprülü, M. F. (2012). *Anadolu’da İslamiyet*. Ankara: Akçağ.
- Roux, J. (2011). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. İstanbul: Kabcacı.
- Selçuk, A. (2013). Merkezî Kurumsal Otoritenin Ötekileştirdiği Bir Topluluk: Anşa Bacılılar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 169-186
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler)*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Şahin, İ. (2019). Sıraç Sosyopolitik Hareketi ve Anşa Bacılı Ocağı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 91, 65-88.
- Selçuk, A. (2012). Merkezî Kurumsal Otoritenin Ötekileştirdiği Bir Topluluk: Anşa Bacılılar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 169-186.
- Şişman, B. ve Şahin, M. (2019). Alevi-Bektaşî Kültürünün Türk Halk İnanışları ve Uygulamalarına Yansıması. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 92, 43-65.
- Taşgın, A. (2014). Alevîler Arasında Erkân Farklılıkları ve Farklı Erkânlarıyla Alevîlerin Yaşadıkları Coğrafya. *Geçmişten Günümüze Alevîlik I. Uluslararası Sempozyumu*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi.
- Ünlü, Ü. (2013). *Alevilikte Dedelik ve Ocak Anlayışı “Tercan Örneği”*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Kaynak Kişiler

- Kaynak kişi 1 ilkokul mezunu, 45 yaşında, Acısu köyü.
- Kaynak kişi 2 ilkokul mezunu, 67 yaşında, Sıraç babası.
- Kaynak kişi 3 okuryazar değil, 79 yaşında.
- Kaynak kişi 4 lise mezunu, 42 yaşında.
- Kaynak kişi 5 okuryazar değil, 65 yaşında.
- Kaynak kişi 6 okuryazar değil, Kervansaray köyü.
- Kaynak kişi 7 ilkokul mezunu Üçkaya köyü.
- Kaynak kişi 8 yüksek öğrenim mezunu, 55 yaşında Hasan Karakurt, Acısı köyü.
- Kaynak kişi 9 yüksek öğrenim mezunu 35 yaşında Fidan Kaplan, İstanbul.